

МІЖНАРОДНІ І НАЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Мельниченко О. В.

ВСТУП

У сучасних умовах трансформації правової парадигми та стрімкого розвитку і популярності цифрової економіки, дедалі актуальнішою постає необхідність комплексного правового регулювання ринку віртуальних активів, що включає у себе крипто активи, цифрові валюти та токенизовані активи. З урахуванням глобальних викликів цифровізації, міжнародна спільнота дедалі частіше звертається до уніфікованих стандартів та принципів, спрямованих на створення прозорого, справедливого і збалансованого правового поля. У цьому контексті Україна, як держава з чітко вираженим курсом на євроінтеграцію, змушена адаптувати національне законодавство до вимог міжнародної спільноти, зокрема у сфері регулювання віртуальних активів.

Монографічне дослідження має на меті виявити теоретико-правові основи правового режиму крипто активів у сучасному правовому полі. Особливу увагу приділено аналізу міжнародних правових актів, таких як Рекомендації FATF¹, положення Регламенту MiCA², документи OECD³, стандартів ISO⁴, а також розглянуто чинне законодавство України, включно із Законом «Про віртуальні активи»⁵. Методологічна база дослідження ґрунтується на поєднанні загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, що дало змогу виявити ключові диференційні ознаки понять «віртуальний актив», «крипто актив»,

¹ FATF (2012-2025), International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation, FATF, Paris, France. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/recommendations/FATF%20Recommendations%202012.pdf.coredownload.inline.pdf>

² Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023.

³ Taxing Virtual Currencies: An Overview of Tax Treatments and Emerging Tax Policy Issues. URL: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-issues/tax-policy/flyer-taxing-virtual-currencies-an-overview-of-tax-treatments-and-emerging-tax-policy-issues.pdf>

⁴ Серія стандартів ISO/IEC 27000. URL: <https://www.iso.org/ru/standard/iso-iec-27000-family>

⁵ Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

«цифровий актив» та ін., встановити рівень гармонізації національної термінології з міжнародними актами.

Проблематика правової визначеності, відсутності єдиного підходу до класифікації та правового статусу крипто активів породжує низку складнощів у правозастосовній практиці, зокрема у сфері оподаткування, спадкування, договірних зобов'язань та судового захисту прав. Зважаючи на актуальність теми та інтенсивність регуляторного процесу на міжнародному рівні, запропоноване дослідження є своєчасним та необхідним у контексті формування єдиної концепції правового режиму віртуальних активів в Україні.

Тарасовський Ю.⁶, Ковальчук І.В.⁷, Головка К.В., Тіпкін-Головка Н.О.⁸, Форсюк В.⁹ та інші науковці досліджували тематику крипто та віртуальних активів. Проаналізовано Закон України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 р. № 2074-IX¹⁰, Рекомендації FATF (ЄС) «Міжнародні стандарти боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму і розповсюдженням зброї масового знищення» 2018 р.¹¹, серію стандартів ISO/IEC 27000 від 2017, 2018, 2019, 2022, 2024 рр.¹², Політичні рекомендації для крипто активів МВФ від 7 вересня 2023р.¹³, Основні принципи ефективного банківського нагляду Базельського комітету з банківського нагляду, прийняті 2024 р.¹⁴, Набір стандартів IOSCO для глобального регулювання крипто

⁶ Тарасовський Ю. Рада з фінансової стабільності G20 закликала посилити правила регулювання крипто валют для захисту клієнтів. 17.07.2023. URL: <https://forbes.ua/news/rada-finansovoi-stabilnosti-g20-zaklikala-posiliti-pravila-regulyuvannya-kriptovalyut-dlya-zakhistu-klientiv-17072023-14833>

⁷ Ковальчук І.В. До питання правової природи віртуальних активів в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2023. № 3. С. 47–51.

⁸ Тіпкін-Головка Н.О. Поняття та правова природа крипто активів: український та іноземний підходи. Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. Т.35(74)№ 5. 2024. С.23. URL:

⁹ Форсюк В. Матриця оподаткування віртуальних активів. 2025. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2025/04/matrytsia-opodatкування-va-1.pdf>

¹⁰ Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

¹¹ FATF (2012-2025), International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation, FATF, Paris, France. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/recommendations/FATF%20Recommendations%202012.pdf>. coredownload.inline.pdf

¹² Серія стандартів ISO/IEC 27000. URL: <https://www.iso.org/ru/standard/iso-iec-27000-family>

¹³ IMF-FSB Synthesis Paper: Policies for Crypto-Assets. 07.09.2023. URL: <https://www.fsb.org/uploads/R070923-1.pdf>

¹⁴ Основні принципи ефективного банківського нагляду: Базельський комітет з банківського нагляду. Квітень 2024. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Core_Principles_for_effective_banking_supervision-April_2024_ua.pdf?v=7

активів IOSCO IOSCO/MR12/2023 від 23 травня 2023 р.¹⁵, Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки України» від 1 січня 2025 р. № 1667-IX¹⁶, та ін. Тобто було проаналізовано міжнародні правові акти, національне законодавство та публікації, що стосуються правового регулювання віртуальних активів, крипто активів у міжнародному правовому просторі та в Україні.

У процесі дослідження був застосований системний підхід для збору інформації, аналізу подій, правової бази з теми міжнародних та національних аспектів правового регулювання віртуальних активів, крипто активів. Статистичний метод використовувався для порівняння показників рейтингів крипто активів у довоєнний та післявоєнний період. Діалектичний метод пізнання супроводжував весь процес дослідження і дав можливість проаналізувати прояви проблематики щодо правової природи та поняття крипто активів, віртуальних активів, актуальність міжнародних правових ініціатив з регулювання крипто активів, віртуальних активів для України, процеси гармонізації та нові тенденції міжнародного правового регулювання крипто активів, можливість реалізації положень Регламенту MiCA в Україні, а саме – бар'єри, перспективи та контекст адаптації до Регламенту MiCA¹⁷. Також цей метод застосовувався для дослідження правового регулювання віртуальних активів в Україні у відповідності до міжнародних стандартів.

В цілому методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-наукові методи аналізу, які у сукупності застосовувалися для з'ясування стану, перспектив, можливостей, переваг та недоліків правового регулювання крипто активів, віртуальних активів.

1. Теоретичні основи правового регулювання віртуальних активів

У сучасному світі цифрової економіки та бурхливого розвитку фінансових технологій крипто активи поступово перетворюються на явище виняткової ваги – не лише у сфері господарювання, а й у площині права. За даними провідних аналітичних центрів, глобальний обсяг ринку цифрових активів уже вимірюється трильйонами доларів. Водночас зберігається істотна правова невизначеність щодо правової природи цих об'єктів, що ускладнює ефективне застосування законодавства у питаннях володіння, розпорядження, спадкування та оподаткування відповідних активів.

¹⁵ IOSCO Sets the Standard for Global Crypto Regulation: IOSCO/MR12/2023 Madrid, 23 May 2023. URL: <https://www.iosco.org/news/pdf/IOSCONEWS693.pdf>

¹⁶ Про стимулювання розвитку цифрової економіки України: Закон України від 01.01.2025 р. № 1667-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

¹⁷ Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng>

На міжнародному рівні зростає тенденція до уніфікації підходів до правового регулювання крипто активів. Так, прийняття Регламенту ЄС MiCA (Markets in Crypto-Assets, 2023)¹⁸ стало прикладом прагнення створити єдиний нормативний режим для цифрових активів. Водночас у низці держав і надалі переважають фрагментарні чи експериментальні моделі правового визначення таких об'єктів – через спеціальні класифікації, прирівняння до цінних паперів або трактування як «нематеріальних цифрових активів».

В Україні, попри ухвалення у 2022 році Закону «Про віртуальні активи»¹⁹, поняття крипто активів досі не отримало послідовного концептуального осмислення. Норми цього акта не повною мірою узгоджуються з положеннями базових галузей законодавства – цивільного, податкового та фінансового, що створює значні труднощі у правозастосуванні, судовій практиці й договірному регулюванні відносин з використанням цифрових активів.

Отже, вироблення чіткої, системно обґрунтованої дефініції таких понять, як «крипто актив», «віртуальний актив», «цифровий актив», «віртуальна валюта» тощо, а також визначення їх правової природи у контексті міжнародного та національного правового регулювання, становить необхідну передумову забезпечення правової визначеності, стабільності інвестиційного середовища й належного захисту прав учасників цифрового ринку.

З огляду на динамічний розвиток цифрового простору науковці й законотворці дедалі активніше зосереджуються на систематизації та критичному аналізі існуючих підходів до тлумачення понять «крипто актив», «віртуальний актив», «цифровий актив», «віртуальна валюта» тощо у міжнародному й національному праві. Особливий інтерес становить порівняння термінології, закріпленої в нормативно-правових актах Європейського Союзу (зокрема, у Регламенті Європейського Парламенту та Ради (ЄС) № 2023/1114 від 31 травня 2023 року «Про ринки крипто активів» (MiCA)²⁰), рекомендаціях провідних міжнародних організацій – таких як FATF та OECD – а також в українському законодавстві, насамперед у Законі України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 р. № 2074-IX²¹.

Сучасні наукові праці зосереджені на виявленні проблем, пов'язаних із відсутністю уніфікованого підходу до визначення

¹⁸ Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng>

¹⁹ Там само.

²⁰ Там само.

²¹ Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

ключових понять, і на формуванні пропозицій щодо вдосконалення термінологічного апарату. Метою таких досліджень є підвищення ефективності правового регулювання й забезпечення гармонізації національної правової бази з міжнародними стандартами. Поряд із цим порушуються й інші актуальні питання, що ґрунтуються на аналізі міжнародних актів, договорів, регламентів і наукових публікацій, присвячених правовому статусу крипто активів у світовій і національній юрисдикціях.

Перші кроки до уніфікації поняття крипто активів на міжнародному рівні зробили провідні міждержавні структури – Європейська комісія, Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) та Організація економічного співробітництва і розвитку (OECD).

Європейський Союз у Регламенті Європейського Парламенту та Ради (ЄС) № 2023/1114 від 31 травня 2023 року «Про ринки крипто активів» (MiCA)²² визначає крипто активи (crypto assets) як «цифрове представлення вартості або права, що має потенціал приносити суттєві прибутки учасникам ринку, включаючи власників крипто активів». У документі також зазначено, що крипто активи можуть передаватися, зберігатися та обліковуватися в електронному вигляді із застосуванням технологій розподіленого реєстру або схожих технологій.

Таким чином, це поняття охоплює як токени, забезпечені активами, токени електронних грошей, так і інші крипто активи, що не підпадають під дію чинних правил, які регулюють фінансові інструменти в Україні. Цінним у контексті дослідження є науковий доробок Кубах Т. Г.²³, кандидата економічних наук, яка у своїй роботі систематизувала визначення фінансових інструментів і класифікувала їх складові. Дослідниця представила порівняльну таблицю, у якій до кожного поняття та його елементів наведено відповідні нормативні акти, що закріплюють зміст і структуру фінансового інструменту.

До нормативних актів, що визначають поняття фінансових інструментів, належать Директива Європейського парламенту та Ради 2004/39/ЄС «Про ринки фінансових інструментів»²⁴, Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок»²⁵, Міжнародний стандарт

²² Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng>

²³ Кубах Т.Г. Сучасний підхід до дефініції поняття «Фінансові інструменти» URL: <https://core.ac.uk/download/395139654.pdf>

²⁴ Директива Європейського парламенту та Ради 2004/39/ЄС «Про ринки фінансових інструментів». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_586#Text

²⁵ Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>

бухгалтерського обліку 32²⁶, а також Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 13 “Фінансові інструменти”» № 559 від 30 листопада 2001 р.²⁷.

Цінність дослідження Кубах Т. Г. полягає у тому, що воно поєднує огляд як міжнародних, так і національних нормативних джерел, наочно демонструючи, що крипто активи не охоплюються чинними правилами щодо фінансових інструментів в Україні.

Гармонізація законодавства з європейськими стандартами – зокрема у термінологічному апараті, класифікації та визначенні правової природи цифрових активів – є одним із ключових напрямів на шляху інтеграції України до ЄС та розвитку національного ринку віртуальних активів. Водночас це не єдине дискусійне питання у сфері правового регулювання таких об’єктів.

У Рекомендації 15 Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF)²⁸ (оновлена у 2021 році) використовується термін *virtual assets*, який визначається як «цифрове представлення вартості, що може передаватися в цифровій формі та використовуватися для здійснення платежів або інвестиційних цілей, але не є цифровим відображенням фіатної валюти». Таким чином, FATF розглядає віртуальні активи передусім як платіжні засоби.

На думку Тіпкін-Головко Н. О.²⁹, «крипто актив у національному законодавстві можна визначити як особливий вид віртуального активу, що існує в децентралізованій мережі та може застосовуватись, зокрема, для переказів, інвестиційних цілей чи торгівлі. Водночас крипто актив не може виконувати функцію засобу платежу на території України».

Цілком слушною видається позиція авторки про те, що з точки зору українського законодавства термін «крипто актив» має вужчий зміст, ніж «віртуальний актив». У Законі України «Про віртуальні активи»

²⁶ Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_029#Text

²⁷ «Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 13 “Фінансові інструменти”» № 559 від 30 листопада 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01#Text>

²⁸ FATF (2012-2025), International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation, FATF, Paris, France. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/recommendations/FATF%20Recommendations%202012.pdf.coredownload.inline.pdf>

²⁹ Тіпкін-Головко Н.О. Поняття та правова природа крипто активів: український та іноземний підходи. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. Т. 35(74) № 5. 2024. С. 23. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/5_2024/6.pdf

від 17.02.2022 р. № 2074-IX³⁰ поняття віртуального активу сформульоване доволі широко, охоплюючи різні види цифрових об'єктів. Проте обидва терміни – «віртуальний актив» і «крипто актив» – належать до родових категорій, що позначають явища у сфері новітніх цифрових технологій.

«Деякі крипто активи, зокрема ті, що відповідають критеріям фінансових інструментів, визначених у Директиві 2014/65/ЄС Європейського Парламенту та Ради, охоплюються сферою застосування чинного законодавства Європейського Союзу у сфері фінансових послуг. Відповідно, до емітентів таких крипто активів, а також до компаній, діяльність яких пов'язана з їх випуском чи обігом, застосовується весь комплекс нормативно-правових актів ЄС»³¹.

Таким чином, зазначені в директиві види крипто активів у межах правового простору Європейського Союзу розглядаються як фінансові інструменти, тоді як в Україні правовий режим «віртуальних активів» поки що не виокремлює різновидів цифрових активів, що залишаються поза межами регулювання.

«Водночас інші крипто активи, які не підпадають під визначення фінансових інструментів, відповідно до згаданої Директиви 2014/65/ЄС, регулюються положеннями Регламенту (ЄС) № 2023/1114 Європейського Парламенту та Ради від 31 травня 2023 року «Про ринки крипто активів (MiCA)»³².

Як зазначається в Регламенті, «інші крипто активи, однак, не підпадають під дію чинних законодавчих актів Союзу у сфері фінансових послуг. Станом на сьогодні, окрім норм щодо боротьби з відмиванням коштів, відсутні положення, які регулюють надання послуг, пов'язаних із такими нерегульованими крипто активами, включно з функціонуванням торговельних платформ, обміном крипто активів на фіатні кошти або інші крипто активи, а також наданням послуг із їх зберігання та адміністрування від імені клієнтів»³³. Це створює додаткові ризики на ринку крипто активів.

«Відсутність належного правового регулювання, як підкреслюється у документі, створює низку ризиків для власників крипто активів, зокрема у сфері захисту прав споживачів. Це також може призвести до загроз ринкової стабільності, сприяти зловживанням і фінансовим

³⁰ Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

³¹ Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng>

³² Там само.

³³ Там само.

злочинам»³⁴. Отже, Європейський Союз розглядає ці ризики не лише як приватноправові, а й як такі, що мають публічно-правовий (безпечковий) вимір у структурі економічної політики.

Для зниження зазначених ризиків окремі держави-члени ЄС запровадили власні спеціальні норми, що охоплюють усі або частину крипто активів, які залишаються поза дією загального фінансового законодавства Союзу. Інші країни ЄС, як зазначено у Регламенті, все ще розглядають можливість прийняття відповідних актів.

Європейський законодавець наголошує, що відсутність уніфікованої нормативної бази ЄС щодо регулювання ринків крипто активів може підірвати довіру користувачів до цих активів, що, своєю чергою, може сповільнити розвиток інноваційного ринку та призвести до втрати потенційних можливостей у сфері цифрових послуг, альтернативних платіжних інструментів та нових механізмів фінансування для компаній ЄС, як зазначається у Регламенті³⁵.

Таким чином, положення директиви підтверджують як ризики, так і об'єктивну необхідність створення чіткого правового регулювання крипто активів. Європейський підхід передбачає встановлення правового режиму для окремих видів крипто активів на рівні наднаціонального законодавства, тоді як решта підпадає під регулювання національних правових систем держав-членів.

Національні юрисдикції можуть при цьому використовувати як родове поняття «крипто актив», так і більш узагальнене «віртуальний актив», що свідчить про певну гнучкість законодавчих підходів.

Визначення поняття «віртуальний актив» має прикладний характер, адже воно акцентує увагу на ризиках, пов'язаних із відмиванням коштів і фінансуванням тероризму, що узгоджується з напрямками діяльності FATF.

Крім того, Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) у своєму звіті за 2020 рік «Taxing Virtual Currencies: An Overview of Tax Treatments and Emerging Tax Policy Issues» використовує термін *virtual currencies*, уточнюючи, що це поняття перетинається з терміном *crypto-assets*. Останнє тлумачиться ширше – як будь-який цифровий актив, створений на основі технології розподіленого реєстру (DLT), що може включати токени, які виконують функції засобу обміну, цифрового активу або права власності³⁶.

³⁴ Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng>

³⁵ Там само.

³⁶ Taxing Virtual Currencies: An Overview of Tax Treatments and Emerging Tax Policy Issues. URL: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-issues/tax-policy/flyer-taxing-virtual-currencies-an-overview-of-tax-treatments-and-emerging-tax-policy-issues.pdf>

Взаємозв'язок між поняттями крипто активів і віртуальних валют відображено у визначенні: «Віртуальні валюти – це стрімко розвиваюча форма крипто активів, яка створює низку викликів для податкової політики»³⁷. У звіті OECD також наголошується, що «Ці виклики зумовлені низкою чинників, що впливають із природи таких активів: відсутність централізованого контролю, (псевдо)анонімність, складнощі з оцінюванням вартості, гібридний характер (тобто поєднання ознак фінансових інструментів та нематеріальних активів). Додаткові труднощі спричинені швидким розвитком як технологій, що лежать в основі віртуальних валют, так і самих валют – зокрема, зростанням ролі стейблкоїнів та цифрових валют центральних банків (CBDC)»³⁸.

Таким чином, у документі чітко окреслено правові вади правової природи крипто активів, які ускладнюють їх правове визначення. Відповідно, звіт спрямований на пошук такого правового консенсусу у сфері регулювання віртуальних валют, який дозволив би закріпити правовий режим нового об'єкта цивільного права.

Основна увага у звіті приділяється податковим аспектам обігу віртуальних валют. Як зазначено у документі: «Цей звіт базується на відповідях на опитувальники та наданих рекомендаціях із понад 50 юрисдикцій, що дозволило проаналізувати чинну практику податкового регулювання віртуальних валют у межах податку на доходи, податку на додану вартість (ПДВ) і податку на майно, а також виявити низку нових проблем, що виникають у цій сфері. Віртуальні валюти також мають важливе значення з точки зору монетарної політики, оскільки вони впливають на фінансову систему, особливо у випадку так званих «стейблкоїнів», які прагнуть прив'язати свою вартість до «реальних активів», таких як фіатні валюти. Це зумовлює зростаючу увагу до проєктів створення цифрової валюти центрального банку (CBDC), хоча обговорення цього питання в більшості країн усе ще перебуває на відносно ранньому етапі»³⁹.

З наведених положень випливає, що віртуальна валюта не ототожнюється з фіатною, однак спостерігається прагнення встановити між ними функціональний зв'язок.

Таким чином, аналіз міжнародних документів свідчить, що поняття «крипто активи» не обмежується лише крипто валютами або віртуальними валютами. Навпаки, термін «крипто активи»

³⁷ Taxing Virtual Currencies: An Overview of Tax Treatments and Emerging Tax Policy Issues. URL: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-issues/tax-policy/flyer-taxing-virtual-currencies-an-overview-of-tax-treatments-and-emerging-tax-policy-issues.pdf>

³⁸ Там само.

³⁹ Там само.

використовується як родове поняття, подібно до терміна «віртуальні активи», що охоплює як віртуальні валюти, так і токени, які уособлюють майнові чи немайнові права.

Разом із тим спостерігається термінологічна різноманітність: Європейський Союз використовує поняття *crypto asset*, FATF – *virtual asset*, а OECD – *virtual currencies*. Це свідчить про відсутність єдиної систематизації термінів на глобальному рівні, попри очевидну тенденцію до зближення змісту цих категорій.

У національній правовій системі України першим нормативним актом, який прямо визначив правовий статус цифрових активів, став Закон України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 р. № 2074-IX⁴⁰. Цей закон встановлює правові засади функціонування ринку віртуальних активів, визначає його учасників та регламентує основні правила їх діяльності.

Згідно із Законом України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 р. № 2074-IX⁴¹, «віртуальний актив – не матеріальне благо, що є об’єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об’єкти цивільних прав».

У наведеному визначенні законодавець використовує термін «віртуальний актив», не вводячи при цьому поняття «крипто актив», що частково узгоджується з термінологічним підходом FATF. Водночас у самому визначенні відсутня згадка про розподілену технологію реєстрів (DLT), яка становить базовий технологічний фундамент більшості цифрових активів.

У науковому дискурсі поняття «крипто актив», «токен», «віртуальний актив», «цифровий актив» нерідко використовуються як синоніми, що призводить до розмиття категоріального апарату та ускладнює однакове правозастосування. Як слушно зазначає Ковальчук І.В., «Поняття “віртуальний актив” в українському законодавстві має надто загальний характер і не враховує технологічних особливостей активів, що створює прогалини у правозастосуванні»⁴².

⁴⁰ Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

⁴¹ Там само.

⁴² Ковальчук І.В. До питання правової природи віртуальних активів в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2023. № 3. С. 47–51.

Крім того, варто наголосити, що попри прийняття Закону України «Про віртуальні активи»⁴³, його норми досі не введені в дію, оскільки законодавець передбачив необхідність внесення змін до Податкового кодексу України⁴⁴. Це істотно ускладнює регламентацію правового статусу віртуальних активів і практичне застосування норм, які мали б регулювати відповідні правовідносини.

Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) у своїх дослідженнях приділяє особливу увагу податковим аспектам обігу віртуальної валюти. Зокрема, зазначається: «Урядовці можуть розглянути можливість надання всеосяжних роз'яснень, що охоплюють основні оподатковувані події та форми доходів, пов'язаних із віртуальними валютами. Зокрема, важливо надати чітке регулювання податкових наслідків ряду ключових концептів у межах податку на доходи, податку на додану вартість (ПДВ), а також податку на майно чи податку на передачу активів. Це допоможе забезпечити правову визначеність для платників податків. Серед таких податково значущих актів можна виокремити:

- створення віртуальних валют (шляхом майнінгу/форджингу, первинного токенного розміщення – ІТО, або «ейдропів») та пов'язані витрати;
- обмін на інші віртуальні валюти, фіатну валюту чи товари/послуги, включно з питаннями оцінки вартості;
- відчуження шляхом дарування або спадкування;
- втрати чи крадіжки активів;
- новітні явища (хардфорки, стейблкоїни, CBDC, токени з відсотковим доходом)»⁴⁵.

Аналогічний підхід до оподаткування може бути застосований і щодо віртуальних активів, оскільки податкові ризики та правові механізми їх регулювання мають спільну природу. Незважаючи на розгалуженість та невизначеність понятійного апарату, необхідно враховувати єдність підходів до вирішення споріднених питань, адже всі ці категорії: «крипто актив», «цифровий актив», тощо тісно взаємопов'язані та, як правило, є підвидами ширших родових понять «віртуальний актив», «крипто актив».

⁴³ Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

⁴⁴ Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Дата оновлення: 15.06.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

⁴⁵ Taxing Virtual Currencies: An Overview of Tax Treatments and Emerging Tax Policy Issues. URL: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-issues/tax-policy/flyer-taxing-virtual-currencies-an-overview-of-tax-treatments-and-emerging-tax-policy-issues.pdf>

Кандидат юридичних наук, радник Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) з правових питань Віта Форсюк розробила «Матрицю оподаткування віртуальних активів», створену з урахуванням положень Регламенту Європейського Парламенту та Ради (ЄС) 2023/1114 від 31 травня 2023 року про ринки крипто активів (MiCA)⁴⁶. Цей документ має практичне значення для адаптації європейських стандартів до українського правового поля у сфері оподаткування цифрових активів.

«Таксономія віртуальних активів є фундаментальним елементом для їх ефективного правового та податкового регулювання. Чітке визначення класифікаційних груп віртуальних активів дозволяє однозначно ідентифікувати їхню економічну природу, функціональні характеристики та правовий режим, що, у свою чергу, формує основу для відповідного оподаткування, звітності, ліцензування та нагляду. У практичній площині вона дозволить забезпечити технологічну нейтральність, як однакове регулювання віртуальних активів з подібною економічною сутністю, незалежно від форми реалізації, та встановити за потреби диференційовані податкові режими для різних видів токенів»⁴⁷.

Станом на 2025 рік Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України представила цю матрицю як концептуальний документ, спрямований на визначення податкового режиму для операцій із віртуальними активами. У ній віртуальні активи трактується як цифрове вираження вартості або прав, що можуть зберігатися, передаватися чи використовуватись у цифровому середовищі, але не є законним платіжним засобом. Матриця пропонує трикомпонентну класифікацію віртуальних активів:

- токени електронних грошей (EMT),
- токени, прив'язані до активів (ART),
- інші цифрові активи, серед яких утилітарні токени, крипто валюти, NFT і токени протокольного рівня.

Центральне місце в документі займає деталізація підходів до оподаткування фізичних осіб. Основною податковою базою визначено чистий дохід або виручку, отриману внаслідок операцій обміну чи продажу активів. Податкові ставки варіюються залежно від виду активу та відповідного правового режиму. У документі пояснюються правила обліку витрат, визначення моменту виникнення податкового

⁴⁶ Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng>

⁴⁷ Форсюк В. Матриця оподаткування віртуальних активів. 2025. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2025/04/matrytsia-opodatkuвання-va-1.pdf>

зобов'язання, механізми фіксації курсових різниць та перенесення збитків, а також порядок обліку обмінних операцій між різними активами.

Питання оподаткування ПДВ розглядається окремо – з урахуванням типу операції, характеру послуги та правової природи активу. Матриця також приділяє увагу викликам, пов'язаним із правовою невизначеністю, обмеженим контролем та складністю бухгалтерського обліку в децентралізованих системах. Запропоновано моделі оподаткування чистого доходу, механізми перехідного оподаткування для окремих видів токенів, а також поступову імплементацію нових правил із урахуванням міжнародного досвіду та майбутніх законодавчих змін.

У сучасній правовій доктрині виділяють три основні підходи до класифікації крипто активів:

- як об'єктів права власності;
- як зобов'язальних або договірних прав;
- особливих цифрових об'єктів (*sui generis*), що потребують самостійного правового режиму.

Українське законодавство лише розпочинає формування комплексного регулювання у сфері крипто активів. Наявне у законі про віртуальні активи визначення «віртуального активу» не є повним аналогом поняття «*crypto asset*» у європейському розумінні, а тому в національному праві бракує системної концепції правової природи крипто активів. Це, своєю чергою, стримує розвиток внутрішнього ринку цифрових активів та гальмує процес гармонізації з правом Європейського Союзу.

На етапі формування власного нормативного поля законодавство України стикається з низкою викликів, що ускладнюють правозастосування, регулювання та оподаткування цифрових активів. Передусім це неоднозначність термінології, яка унеможливорює єдине трактування об'єктів для податкових цілей, зокрема при визначенні доходів від операцій із різними видами активів. Не менш проблемним залишається розмежування підслідності та повноважень між регуляторами, такими як Національний банк України (НБУ), НКЦПФР та інші органи фінансового нагляду. Відсутність системності також ускладнює формування сталої судової практики, особливо у справах, що стосуються шахрайства, банкрутства чи спадкування крипто активів.

Водночас гармонізація термінології з Європейським Союзом у межах Угоди про асоціацію⁴⁸ може слугувати орієнтиром для створення стабільного правового поля в Україні. Саме визначення

⁴⁸ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

єдиної дефініції крипто активів стає одним із першочергових питань теоретичних і прикладних досліджень. Проте постає закономірне питання – чи можливо створити універсальне визначення, яке відповідало б усім правовим системам?

Спроби уніфікації дефініцій крипто активів наразі залишаються складними, подібно до проблем уніфікації в інших галузях права. Основними перешкодами є стрімка еволюція цифрових технологій і розбіжності у правових підходах до класифікації цифрових об'єктів у різних юрисдикціях. Так, Європейський Союз орієнтується переважно на функціональну роль крипто активу в обігу, тоді як FATF концентрується на ризиках відмивання коштів і фінансування тероризму.

Аналіз міжнародних актів і наукових публікацій дає підстави вважати, що універсальне визначення крипто активів можливе лише на рівні базових характеристик:

- нематеріальний характер;
- наявність цифрового запису;
- можливість передачі третім особам;
- економічна цінність;
- використання технології DLT або подібних до неї систем.

Водночас розроблення такої дефініції потребує міжнародного правового консенсусу, який поки що не досягнуто через об'єктивні причини – різні рівні розвитку ринків, технічну різноманітність платформ і відмінності у фінансових системах держав.

Для вдосконалення термінології українського законодавства доцільно чітко розмежувати поняття «віртуальний актив», «цифровий актив» і «крипто актив» за такими критеріями, як технологічна основа, функціональне призначення, ступінь урегульованості та правовий режим. При цьому у нормативних актах слід уникати надмірної узагальненості або ж технологічної прив'язки без урахування функціонального контексту, щоб не звужувати сферу правового регулювання.

Таким чином, правова природа крипто активів залишається одним із найскладніших і водночас найактуальніших питань сучасного цивільного, податкового, фінансового та цифрового права. Попри суттєвий прогрес у законодавчому осмисленні цієї категорії на міжнародному та національному рівнях, єдиного правового консенсусу щодо природи крипто активів досі не досягнуто. Це обумовлює потребу в комплексному теоретико-практичному аналізі підходів, що застосовуються у міжнародних актах, національному законодавстві та правовій доктрині.

На міжнародному рівні простежується чітка тенденція до поступового переходу від поняття «virtual currency» (віртуальна валюта)

до ширшої категорії «crypto asset» (крипто актив), що охоплює різноманітні види цифрових активів – від крипто валют до токенів, які засвідчують майнові або немайнові права.

Особливо вагомим кроком у напрямі формування єдиного правового поля стало ухвалення Регламенту ЄС MiCA у 2023 році⁴⁹, який містить комплексне визначення поняття «crypto asset», встановлює обов'язки емітентів і провайдерів послуг, а також гарантує правову захищеність користувачів. Цей документ став першим комплексним актом, що визначає основні засади функціонування ринку крипто активів у межах Європейського Союзу.

FATF, зі свого боку, акцентує увагу переважно на технологічному аспекті, зокрема на використанні розподіленого реєстру (DLT) як визначальної характеристики поняття «virtual assets». Натомість OECD розглядає крипто активи насамперед у податковому контексті, використовуючи термін «virtual currencies», який підкреслює фіскальні виклики та необхідність визначеності у сфері оподаткування. Таким чином, різниця в термінології між міжнародними органами пояснюється не суперечностями, а різними цілями правового регулювання – фінансовою стабільністю, податковою прозорістю або запобіганням зловживанням.

Українське законодавство нині перебуває на етапі активного становлення у сфері регулювання крипто активів і віртуальних активів. Закон України «Про віртуальні активи» (2022 р.)⁵⁰, хоч і запровадив базове визначення віртуальних активів, однак, як зазначалося, має надмірно широкий характер і не враховує специфіки сучасних цифрових інструментів. Закон не передбачає функціональної класифікації активів та їх розмежування за правовим режимом. Більше того, він поки що не узгоджений із положеннями Цивільного кодексу України⁵¹, Податкового кодексу⁵² і низкою актів фінансового законодавства. Така фрагментарність створює бар'єри для правозастосування, ускладнює кваліфікацію крипто активів у судовій практиці й породжує правову невизначеність для учасників ринку.

Наявна доктринальна та законодавча варіативність підходів до розуміння понять «віртуальний актив» і «крипто актив» свідчить про

⁴⁹ Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng>

⁵⁰ Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

⁵¹ Цивільний кодекс України Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 09.04.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#n605>

⁵² Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Дата оновлення: 15.06.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

потребу у виробленні єдиної, уніфікованої дефініції, яка могла б застосовуватися принаймні на міжгалузевому рівні. При цьому така дефініція має бути достатньо гнучкою, щоб адаптуватися до динамічного розвитку цифрових технологій, і водночас достатньо конкретною для ефективного правозастосування.

На основі проведеного аналізу доцільно рекомендувати такі напрями вдосконалення національної правової системи у сфері цифрових активів:

- уточнення термінології в українському законодавстві з урахуванням функціонального й технологічного поділу понять «віртуальний актив», «цифровий актив», «крипто актив»;
- розроблення класифікації цифрових активів за критеріями їх функцій (платіжні, утилітарні, інвестиційні), джерела вартості та правової природи;
- гармонізацію законодавства України з Регламентом MiCA у межах процесу правової адаптації до стандартів ЄС;
- забезпечення міжгалузевої узгодженості у регулюванні цифрових активів – між нормами фінансового, податкового, цивільного та кримінального права;
- посилення участі України у міжнародному діалозі щодо уніфікації підходів до правового режиму цифрових активів.

Отже, формування чіткого розуміння правової природи віртуальних активів, збалансованої та міжнародно сумісної дефініції крипто активів та класифікації їх є ключовим елементом правової визначеності та гарантією захисту прав учасників ринку, а також важливим кроком до інтеграції української цифрової економіки у глобальну фінансову систему.

2. Гармонізація законодавства України у сфері віртуальних активів із міжнародними стандартами

У сучасних умовах розвитку цифрової економіки та глобалізації цифрові активи, зокрема крипто активи, стають важливою складовою фінансових систем і дієвим інструментом для держави, бізнесу та громадян. Як зазначив Міністр цифрової трансформації Михайло Федоров⁵³, «лише протягом двох днів 2022 року загальні пожертви на потреби Збройних сил України у крипто валюті сягнули 12,7 мільйонів доларів США, що наочно демонструє реальну економічну значущість і соціальну дієвість цифрових активів».

У 2022 році повідомлялося, що Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку у співпраці з міжнародними партнерами, зокрема юридичною компанією Ernst & Young, за підтримки проєкту

⁵³ Федоров М. Для ЗСУ вже пожертвували криптовалюти на майже 13 мільйонів доларів. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zsu-pozhertvy-kryptovaliuty/31728374.html>

USAID Financial Sector Reform, активно працює над адаптацією положень європейського Регламенту MiCA до українського ринку віртуальних активів⁵⁴.

3 квітня 2025 року перший заступник голови Комітету Верховної Ради з питань фінансів, податкової та митної політики Ярослав Железняк наголосив: «Є Європейський Союз, у якого є MiCA. Вони зайняли позицію: “Шановна Україно, робіть так, як вважаєте за потрібне, але коли ви станете членом ЄС, у вас повинно бути те саме, що й у нас. Інакше ви не станете Європейським Союзом”»⁵⁵.

Поряд із макроекономічними цілями, такими як інтеграція України у світову економіку, важливим залишається досягнення мікроекономічних завдань – створення внутрішньої інфраструктури для ефективного використання віртуальних активів, забезпечення їх правового захисту та стабільного обігу. Саме тому постала багатоцільова необхідність законодавчого врегулювання обігу віртуальних активів, що має стати основою для прозорого функціонування ринку.

Голова Комітету Верховної Ради з питань фінансів, податкової та митної політики Дмитро Гетманцев⁵⁶ заявив, що «до літа 2025 року в Україні буде офіційно легалізовано крипто валюту, що свідчить про готовність держави інтегрувати цифрові фінансові інструменти в економічний обіг. Наразі закон про віртуальні активи не набрав чинності. Для досягнення цієї мети необхідно не лише усунути прогалини у правовому полі, а й здійснити комплексний аналіз міжнародних правових актів, які регулюють обіг крипто активів і цифрових активів, визначивши їхній вплив на формування національного законодавства».

На сучасному етапі цифровізація стала невід’ємним елементом розвитку усіх сфер суспільного життя. Україна посідає провідні позиції у впровадженні цифрових рішень – у низці аспектів навіть випереджаючи окремі країни ЄС. За рейтингами використання цифрових валют Україна входить до світових лідерів, а висококваліфіковані українські ІТ-фахівці користуються попитом у провідних державах світу. Це свідчить про стрімке входження нашої держави до глобального цифрового

⁵⁴ Відбулось перше засідання Консультативної ради з питань регулювання віртуальних активів (01.12.2022). Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, 2022. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/vidbulos-pershezasidannia-konsultatsiinoi-rady-z-pytanrehuliuvannia-virtualnykh-aktyviv/>

⁵⁵ Україна готується до легалізації криптовалют: що зміниться для ринку, регуляторів і платників податків, 2025. URL: https://enovosty.com/uk/news-ukr/news_economy-ukr/full/ukraina-gotuyetsya-do-legalizacii-kriptovalyut-shho-zminitsya-dlya-rinku-regulyatoriv-i-platnikov-podatkov

⁵⁶ Гетманцев Д. В Україні крипто валюту планують легалізувати до літа 2025 року. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2025/02/07/144909245/>

простору. Водночас аналітики, економісти та політологи відзначають здатність України долати системні бар'єри реформування, що є унікальним феноменом сучасного етапу державотворення.

В епоху науково-технічного прогресу суспільні відносини у цій сфері суттєво відрізняються – передусім цифровими технологіями, мережевими комунікаціями, віртуальними платформами й цифровою економікою, у якій ключову роль відіграють цифрові валюти та активи. Саме цифрова трансформація визначально змінила якість життя суспільства та взаємодію між державою, бізнесом і громадянами.

Закон України «Про віртуальні активи»⁵⁷ став важливим етапом у формуванні правової основи функціонування ринку віртуальних активів. Проте на шляху його практичного впровадження виникає низка викликів, що потребують уваги з боку законодавців, науковців, бізнесу та суспільства.

По-перше, поняття «віртуальний актив» у Законі має надто широкий зміст, що, з одного боку, ускладнює чітку класифікацію, але з іншого – створює потенційну гнучкість для охоплення всіх видів цифрових активів у межах єдиного правового регулювання.

По-друге, класифікація віртуальних активів, запропонована в Законі України «Про віртуальні активи»⁵⁸, не збігається з міжнародними підходами. Відповідно до статті 4 Закону, усі віртуальні активи поділяються на забезпечені та незабезпечені, тоді як у міжнародній практиці (зокрема, за Регламентом MiCA) використовується функціональна класифікація, що враховує призначення, правову природу та технологічну основу активів.

По-третє, постає питання щодо правової природи віртуальних активів як об'єктів цивільних прав – зокрема, яким саме нематеріальним благом їх можна вважати. Чи можливо віднести їх за ознаками до інформації або об'єктів інтелектуальної власності, правовий режим яких уже визначений у Цивільному кодексі України? Поки що законодавець не визначив ані змістових, ані правових характеристик, які б дозволили однозначно класифікувати віртуальні активи серед нематеріальних благ, що створює концептуальну прогалину.

Окрім категорій «нематеріальні віртуальні активи» та «матеріальні віртуальні активи», у Законі України «Про віртуальні активи»⁵⁹ використовується ще й поняття «фінансові віртуальні активи». Відповідно до статті 6 цього Закону, «фінансовими віртуальними активами є:

⁵⁷ Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

⁵⁸ Там само.

⁵⁹ Там само.

- емітований резидентом України забезпечений віртуальний актив, що забезпечений валютними цінностями (ЗВА(ВЦ));
- емітований резидентом України забезпечений віртуальний актив, що забезпечений цінним папером або деривативним фінансовим інструментом (ЗВА(ФІ))».

З аналізу цього положення випливає, що фінансові віртуальні активи поєднують ознаки як віртуальних, так і фінансових інструментів, тобто мають подвійну природу – цифрову за формою й економічну за змістом. Це дозволяє виокремити низку потенційних характеристик, притаманних усім віртуальним активам загалом:

- відсутність матеріальної форми;
- потенційну оборотоздатність;
- потенціал забезпечення цінністю або правами вимоги.

Важливим приписом Закону визначено, що «віртуальні активи не є засобом платежу на території України та не можуть бути предметом обміну на майно (товари), роботи (послуги)»⁶⁰.

Ця норма свідчить, що на момент прийняття Закону віртуальні активи не мали статусу платіжного засобу. Однак ситуація може змінитися після ухвалення змін до Податкового кодексу України⁶¹ із урахуванням положень «Матриці оподаткування віртуальних активів» (2025 р.)⁶², яка передбачає нові підходи до фіскального та правового трактування таких об'єктів.

Традиційно міжнародні стандарти виступають орієнтиром для формування національного законодавства. Україна визнає примат міжнародних норм і принципів права, що закріплено у низці її законів і кодексів, тому при створенні нового правового регулювання держава послідовно орієнтується на міжнародну практику, узгоджуючи її зі стратегічними напрямками власного правового розвитку.

Водночас однією з найсуттєвіших перешкод у створенні національної бази правового регулювання віртуальних активів є відсутність усталеної міжнародної практики їх правового визначення та застосування. На сьогодні не існує єдиної, перевіреної практикою моделі регулювання, яка б охоплювала всі види цифрових активів – крипто валюти, крипто активи, токени тощо. Це ускладнює процес гармонізації українського законодавства з нормами інших держав і міжнародних організацій.

⁶⁰ Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

⁶¹ Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Дата оновлення: 15.06.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

⁶² Форсюк В. Матриця оподаткування віртуальних активів. 2025. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2025/04/matrytsia-opodatkuvannia-va-1.pdf>

Особливо проблемним це є у зв'язку з тим, що віртуальні активи мають транснаціональний, глобальний і високотехнологічний характер, який виходить за межі традиційних правових інститутів. Їхня інноваційна природа зумовлює постійні зміни у формах функціонування, що вимагає від законодавця не лише правової, а й технологічної гнучкості.

Попри це, у сфері обігу віртуальних активів уже сформовано низку міжнародно визнаних стандартів, які стають базою для розробки національних норм. Найбільш вагомими серед них є Рекомендації FATF (Financial Action Task Force)⁶³, що окреслюють основні напрями регулювання цифрових активів у контексті боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму.

Рекомендації FATF містять чіткі вимоги щодо регулювання обігу віртуальних активів, особливо у сфері протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму. Рекомендації FATF є орієнтиром для багатьох держав у формуванні національної політики щодо крипто активів. Саме тому Рекомендації FATF сьогодні вважаються основою для створення ефективного законодавчого регулювання обігу віртуальних активів на рівні держав. Окрім FATF, існує низка інших міжнародних стандартів і ініціатив, які формують загальну архітектоніку правового режиму цифрових активів.

Значний прорив у правовому врегулюванні віртуальних активів відбувся завдяки ухваленню Регламенту (ЄС) 2023/1114 Markets in Crypto-Assets (MiCA) від 31 травня 2023 року⁶⁴. Цей документ став першим комплексним правовим актом, що визначає єдині регуляторні рамки для крипто активів у межах Європейського Союзу. Його метою є створення уніфікованого правового середовища для держав-членів ЄС, запровадження системи ліцензування провайдерів послуг, захисту інвесторів, а також забезпечення прозорості та належного корпоративного управління у сфері обігу крипто активів.

Третім важливим міжнародним інститутом, який долучився до регламентації цієї сфери, є Міжнародна організація зі стандартизації (ISO) – найбільша у світі структура, що розробляє стандарти у різних галузях. Спеціалізований комітет ISO займається створенням стандартів для блокчейн-технологій і технологій розподілених реєстрів (DLT), які становлять технічну основу фінансових розрахунків у сфері віртуальних активів.

⁶³ Відбулось перше засідання Консультаційної ради з питань регулювання віртуальних активів (01.12.2022). Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, 2022. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/vidbulos-pershezasiidannia-konsultatsiinoi-rady-z-pytanrehuliuvannia-virtualnykh-aktyviv/>

⁶⁴ Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng>

У межах діяльності цього комітету діють робочі групи з питань цифрових валют, токенизації активів та управління ризиками, які розробляють технічні стандарти щодо безпеки, конфіденційності, інтероперабельності та управління ризиками в обігу віртуальних активів. Таким чином, ISO забезпечує міждержавне технічне регулювання систем підтримки віртуальних активів, зокрема через серію стандартів ISO/IEC 27000⁶⁵, що визначають вимоги до інформаційної безпеки та надійності даних у цифровому середовищі.

Четвертим ключовим суб'єктом міжнародного правового регулювання є Міжнародний валютний фонд (МВФ). У 2023 році МВФ розробив політичні рекомендації та механізми технічної допомоги для країн, які впроваджують системи регулювання крипто валют і цифрових активів. На офіційному сайті Фонду 7 вересня 2023 року було оприлюднено документ «Спільне керівництво МВФ та Ради з фінансової стабільності (РФС): політичні рекомендації для крипто активів»⁶⁶.

У ньому висвітлюються питання використання крипто активів, забезпечення фінансової стабільності, нагляду за ринком цифрових валют, а також план дій із поступового впровадження політичних принципів регулювання крипто активів. Проте варто зауважити, що ці стандарти мають переважно політичний, а не нормативно-обов'язковий характер, і слугують рекомендаційною базою для адаптації національного законодавства.

П'ятим важливим міжнародним орієнтиром є діяльність Базельського комітету з банківського нагляду (Basel Committee on Banking Supervision), який розробляє принципи управління ризиками для банків, що працюють із крипто валютами. У квітні 2024 року Комітет оприлюднив документ «Основні принципи ефективного банківського нагляду»⁶⁷, схвалений регуляторами та керівниками центральних банків більш ніж 90 юрисдикцій під час 23-ї Міжнародної конференції органів банківського нагляду.

Рекомендації Базельського комітету мають безпосередній вплив на регулювання обігу віртуальних активів у банківській та фінансовій системі, оскільки визначають вимоги до оцінки ризиків, капітальних резервів та відповідності при операціях із крипто валютами. Під егідою Банку міжнародних розрахунків, де функціонує Базельський комітет,

⁶⁵ Серія стандартів ISO/IEC 27000. URL: <https://www.iso.org/ru/standard/iso-iec-27000-family>

⁶⁶ IMF-FSB Synthesis Paper: Policies for Crypto-Assets.07.09.2023. URL: <https://www.fsb.org/uploads/R070923-1.pdf>

⁶⁷ Основні принципи ефективного банківського нагляду: Базельський комітет з банківського нагляду. Квітень 2024. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Core_Principles_for_effective_banking_supervision-April_2024_ua.pdf?v=7

було сформульовано базові принципи правового регулювання віртуальних активів у сфері діяльності банків і фінансових установ, що фактично заклали фундамент для інституційного підходу до криптофінансів на глобальному рівні.

Окрім зазначених вище міжнародних структур, ще дві глобальні організації здійснюють активну діяльність у напрямі розроблення політик і стандартів щодо крипто активів – це IOSCO (Міжнародна організація комісій з цінних паперів) та OECD (Організація економічного співробітництва та розвитку).

IOSCO зосереджується на регулюванні крипто активів як фінансових інструментів, а OECD – на питаннях оподаткування та податкової звітності операцій із такими активами.

23 травня 2023 року IOSCO оприлюднила для консультацій документ «IOSCO набір стандартів для світових крипто регуляторів»⁶⁸, який містить детальні рекомендації для юрисдикцій по всьому світу щодо створення системи регулювання крипто активів.

У цьому документі IOSCO прирівнює крипто активи до фінансових активів, тобто фактично визнає їх складовою частиною ринку цінних паперів. Такий підхід викликав дискусії серед фахівців, оскільки не всі міжнародні організації поділяють цю позицію. На сьогодні положення IOSCO мають консультативний характер, окреслюючи можливі підходи до правового бачення крипто активів і напрями подальшого розвитку регуляторних практик.

У свою чергу, OECD у червні 2023 року оприлюднила документ «Міжнародні стандарти для автоматичного обміну інформацією з податкових питань», а в серпні 2024 року – «Система звітності по крипто активах: найпоширеніші запитання» та ін.⁶⁹

Хоча ці документи є вузькоспеціалізованими, вони мають ключове значення для податкового права і безпосередньо стосуються українських реалій, адже однією з основних причин затримки введення в дію Закону України «Про віртуальні активи»⁷⁰ називають саме відсутність узгоджених змін до податкового законодавства України.

Активну участь у формуванні глобальних регуляторних підходів до крипто активів бере також група країн G20.

⁶⁸ IOSCO Sets the Standard for Global Crypto Regulation: IOSCO/MR12/2023 Madrid, 23 May 2023. URL: <https://www.iosco.org/news/pdf/IOSCONEWS693.pdf>

⁶⁹ Crypto-Asset Reporting Framework: Frequently Asked Questions (First release September 2024), OECD. URL: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-issues/tax-transparency-and-international-co-operation/faqs-crypto-asset-reporting-framework.pdf>

⁷⁰ Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng>

«Рада з фінансової стабільності G20 закликала посилити правила регулювання крипто валют для захисту клієнтів. Крипто валютні компанії мають дотримуватися узгоджених глобальних правил регулювання крипто валют, щоб захистити вкладників і запобігти діям, які були вчинені такими компаніями, як FTX та Celsius. FSB опублікувала остаточні рекомендації G20 щодо нагляду за компаніями, які торгують крипто активами, такими як біткойн»⁷¹.

У цих рекомендаціях викладено дев'ять базових принципів, яких мають дотримуватися держави-члени⁷²:

1. Влада повинна мати адекватні ресурси для того, щоб регулювати, наглядати і передбачати діяльність, ринки у сфері крипто активів, ефективно впроваджувати відповідні ефективні закони та постанови як доцільні.

2. Влада запроваджує загальну регуляторну співпрацю на фінансовій основі, розподіляючи (пропорціонує) ризики фінансової стабільності, яка будується на принципі «відповідна діяльність, відповідний ризик, відповідне регулювання».

3. З метою виконання своїх повноважень влада підтримує на внутрішньодержавному та міжнародному рівні співпрацю, консультації, координацію і обмін інформацією для сприяння стабільності регуляторних та контрольних результатів.

4. Влада вимагає від провайдерів послуг та емітентів крипто активів доступ до комплексної системи управління з чіткими напрямками відповідальності і підзвітності за всі функції і види діяльності, які вони проводять.

5. Влада відповідно має вимагати від провайдерів послуг крипто активів ефективну систему ризик менеджменту. Співпраця має бути спів мірною (пропорційною) ризику, розміру, складності, системної важливості і ризику фінансової стабільності, які можуть бути представлені діяльністю або ринком, у яких вони беруть участь.

6. Влада має вимагати збір, запис та повідомлення даних, включаючи актуальні напрями діяльності, необхідні процеси та інфраструктуру. Влада має доступ до необхідних і відповідних даних.

⁷¹ Тарасовський Ю. Рада з фінансової стабільності G20 закликала посилити правила регулювання криптовалют для захисту клієнтів. 17.07.2023. URL: <https://forbes.ua/news/rada-finansovoi-stabilnosti-g20-zaklikala-posiliti-pravila-regulyuvannya-kriptovalyut-dlya-zakhistu-klientiv-17072023-14833>

⁷² Consultative report on regulation, supervision and oversight of crypto-asset activities and markets, including a set of high-level recommendations. URL: <https://www.fsb.org/2023/07/high-level-recommendations-for-the-regulation-supervision-and-oversight-of-crypto-asset-activities-and-markets-final-report/>

7. Влада вимагає від провайдерів послуг та емітентів крипто активів доступ користувачам і актуальним стейкхолдерам до комп'єксно́ї, чіткої, прозорої інформації.

8. Влада має відстежувати актуальні невідповідності як у межах екосистеми крипто валют так і між ними, а також поза фінансовою системою.

9. Влада гарантує підпорядкованість провайдерів послуг крипто активів та їх філій, які поєднують різноманітні функції і види діяльності, відповідному регулюванню, контролю та нагляду.

Тобто G20 17 липня 2023 року представила результати глобальних підходів до регулювання крипто активів у формі заключних рекомендацій підсумкового звіту.

У ньому акцентовано увагу на необхідності міжнародної гармонізації стандартів, однак наразі ще зарано говорити про повномасштабне глобальне впровадження чи результати реалізації цих рекомендацій.

Хоча міжнародно визнаних стандартів поки що недостатньо для досягнення повної гармонізації, саме такі ініціативи, як акти FATE, Регламент ЄС MiCA, стандарти ISO та інші міжнародні розробки, прокладають шлях до створення єдиної регуляторної бази.

Вони сприяють інтеграції національних законодавств у міжнародну правову систему, хоча сам процес залишається складним і динамічним через швидкий розвиток технологій і різноманіття підходів у різних країнах та міжнародних організаціях.

У цьому контексті особливо важливим є внесення до Закону України «Про віртуальні активи»⁷³ правових норм, спрямованих на гармонізацію українського законодавства з міжнародними правовими стандартами у сфері крипто активів.

Як міжнародне, так і українське законодавство щодо віртуальних активів і крипто активів перебуває на етапі активного формування, тому варто закріпити в законі основні засади регулювання цієї сфери. Вони мають визначати мету, принципи та стратегічний напрямок розвитку законодавства, створюючи підґрунтя для узгодженого правового регулювання як у внутрішньодержавному, так і в міжнародному масштабі.

Врахування міжнародних викликів дозволить зменшити ризики фінансових злочинів та відмивання коштів, адже відомо, що віртуальні активи можуть бути використані для нелегальних фінансових операцій, ухилення від оподаткування чи тіншового переміщення капіталів. На це неодноразово звертали увагу експерти та представники медіа.

⁷³ Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

Слід зазначити, що у рамках поточних міжнародних переговорів щодо економічної та енергетичної безпеки Україна активно співпрацює із західними партнерами. Зокрема, вже укладено Угоду між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки про створення Американсько-Українського інвестиційного фонду відбудови⁷⁴, що свідчить про поглиблення економічної співпраці та залучення інвестицій. У таких умовах український ринок повинен бути максимально захищеним і прозорим, зокрема й у сфері обігу цифрових активів.

Віртуальні активи сьогодні розглядаються як інструмент залучення інвестицій. Як зазначалось, саме через крипто валюту у 2022 році було зібрано значні кошти на підтримку Збройних Сил України, що підтверджує достатньо високу довіру та ефективність цього інструменту.

З метою забезпечення правового регулювання інвестиційної діяльності у цифровій сфері важливим є ухвалення Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки України»⁷⁵, який має доповнити Закон «Про віртуальні активи»⁷⁶.

Очікується, що легалізація крипто валюти активізує інвесторів, стимулюватиме розвиток інноваційного бізнесу, створення стартапів, нових робочих місць і сприятиме зростанню економіки держави.

Захист прав громадян, споживачів і суб'єктів господарювання можливий лише за умов чітко встановлених правил обігу віртуальних активів, особливо у випадках шахрайства, спорів чи банкрутства. Тому узгодження національної системи регулювання з міжнародними стандартами залишається ключовою умовою для формування надійного, конкурентного та безпечного цифрового ринку.

Підсумовуючи, можна зазначити, що багато міжнародних організацій активно розвивають сферу правового регулювання крипто активів у межах своєї компетенції.

Так, рекомендації FATF⁷⁷ містять чіткі вимоги до запобігання відмиванню грошей (AML) і фінансуванню тероризму (CFT), а Європейський Союз, прийнявши у 2023 році Регламент Markets in

⁷⁴ Угода між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки про створення Американсько-Українського інвестиційного фонду відбудови від 25.04.2025 р. № 840_001-25. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_001-25#Text

⁷⁵ Про стимулювання розвитку цифрової економіки України: Закон України від 01.01.2025 р. № 1667-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

⁷⁶ Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

⁷⁷ FATF (2012-2025), International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation, FATF, Paris, France. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/recommendations/FATF%20Recommendations%202012.pdf.coredownload.inline.pdf>

Crypto-Assets (MiCA)⁷⁸, створив уніфіковане регуляторне середовище для ліцензування, захисту інвесторів, корпоративного управління та забезпечення прозорості у сфері крипто активів.

У системі глобального регулювання крипто активів ключову роль відіграють міжнародні організації, які формують стандарти, методичні рекомендації та норми, що стають орієнтиром для національних законодавств.

Зокрема, Міжнародна організація зі стандартизації (ISO) забезпечує міждержавне технічне регулювання в сфері цифрових технологій, створюючи стандарти для організації, безпеки та підтримки віртуальних активів. Її діяльність спрямована на формування єдиної технічної цифрової інфраструктури та встановлення міжнародно визнаних критеріїв безпеки, управління ризиками, конфіденційності та сумісності віртуальних активів.

Міжнародний валютний фонд (МВФ), у свою чергу, розробляє політичні орієнтири та надає технічну допомогу державам щодо регулювання крипто валют і цифрових активів у межах своїх компетенцій.

Базельський комітет з банківського нагляду запропонував принципи правового регулювання крипто активів у специфічній площині – у сфері банківської діяльності та фінансових установ. Його рекомендації спрямовані на підвищення стабільності фінансової системи, на управління ризиками та на належний нагляд за операціями з цифровими активами.

Міжнародна організація з цінних паперів (IOSCO) видала для консультацій комплекс рекомендацій щодо регулювання крипто активів у різних юрисдикціях, акцентуючи увагу на тому, що такі активи мають розглядатися як фінансові інструменти.

Натомість Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) проводить глибокі дослідження питань оподаткування крипто активів, пропонуючи моделі прозорості й автоматичного обміну податковими даними між країнами.

A G20 представила глобальні підходи до регулювання крипто активів, спрямовані на гармонізацію міжнародних стандартів і створення узгодженої нормативної бази для ринку цифрових активів.

Водночас і українське законодавство, і міжнародні норми, що регулюють обіг віртуальних та крипто активів, перебувають на етапі активного формування. Саме тому важливо, щоб у Законі України «Про віртуальні

⁷⁸ Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng>

активи»⁷⁹ були визначені базові засади регулювання, які окреслять мету, принципи та стратегічний вектор подальших змін і доповнень до нормативної бази. Ці засади повинні стати основою для узгодженого внутрішньодержавного й міжнародного правового регулювання, спрямованого на стабільність і передбачуваність правового середовища.

На рівні Європейського Союзу законодавчі ініціативи, як-от Регламент ЄС MiCA (Markets in Crypto-Assets, 2023)⁸⁰, демонструють тенденцію до уніфікації та нормативної конкретизації правового режиму крипто активів. Утім, у низці держав поки переважають експериментальні або фрагментарні підходи – від класифікації крипто активів як фінансових інструментів до визнання їх нематеріальними цифровими благами.

В Україні, попри ухвалення Закону «Про віртуальні активи»⁸¹, концептуальна визначеність правового статусу крипто активів усе ще відсутня, а узгодження його положень із цивільним, податковим та фінансовим законодавством залишається відкритим питанням. Подібна ситуація спостерігається і в державах ЄС.

У напрямі гармонізації правового регулювання крипто активів Економічною організацією співробітництва та розвитку OECD було прийнято Crypto-Asset Reporting Framework у вересні 2024 р.⁸². Це офіційний посібник, призначений для податкових адміністрацій. Його мета – стандартизувати автоматичний обмін інформацією про крипто активи між податковими органами різних країн та забезпечити технічну сумісність з використанням XML – схема CARF. Це складний, але логічно структурований технічний стандарт для обміну податковою інформацією щодо крипто активів. Її застосування в Україні та інших країнах може вимагати адаптації законодавства та технічної інфраструктури для підтримки такого обміну.

Сьогодні саме ці міжнародно-правові акти становлять найактуальніший масив норм, що визначають регулювання правового статусу віртуальних активів та адресовані різним суб'єктам правовідносин – державам, урядовим інституціям, юридичним і фізичним особам тощо.

⁷⁹ Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

⁸⁰ Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng>

⁸¹ Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

⁸² Crypto-Asset Reporting Framework: Frequently Asked Questions (First release September 2024), OECD. URL: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-issues/tax-transparency-and-international-co-operation/faqs-crypto-asset-reporting-framework.pdf>

Аналізуючи подальший розвиток нормотворчих тенденцій у цій сфері, слід підкреслити зміну та оновлення термінологічного підходу. У звіті OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) за 2020 рік «Taxing Virtual Currencies: An Overview of Tax Treatments and Emerging Tax Policy Issues» застосовано дефініцію «virtual currencies». Однак у документі окремо зауважено, що це поняття перетинається з ширшим терміном «crypto assets», до яких відносять «будь-який цифровий актив, побудований на технології розподіленого реєстру (DLT), і такий, що може охоплювати токени як засіб обміну, цифровий актив чи право власності»⁸³.

У сучасних міжнародних нормативних матеріалах крипто активи більше не ототожнюються виключно з крипто валютами. Навпаки, «крипто актив» є родовим поняттям поряд із терміном «віртуальний актив», що включає не лише цифрові валюти, а й токени, здатні репрезентувати різноманітні майнові або немайнові права. Разом з тим єдності у термінології не сформовано: в документах ЄС домінує словосполучення «crypto asset», FATF послуговується терміном «virtual asset», а OECD – «virtual currencies». Така різnorodність свідчить про відсутність повного узгодження й усталеної системності на міжнародному рівні.

Приведення національних підходів до регулювання цифрових активів у відповідність до європейських стандартів становить вагомий елемент інтеграційних процесів та сприяє формуванню конкурентного й безпечного ринку віртуальних активів на державному рівні.

Після інтенсивного зростання міжнародного регулювання у сфері крипто активів Велика Британія, як держава загально-правової системи, продовжила активне нормотворення. Зокрема у 2025 р. представлено проєкт Закону про фінансові послуги та ринки, де у самій назві використано термін «крипто активи», а також Пояснювальну записку «Майбутній режим регулювання фінансових послуг щодо крипто активів (регульовані види діяльності)» 2025 р.

«Хоча нинішніх міжнародно погоджених стандартів недостатньо для цілковитої уніфікації, важливі кроки у цьому напрямі вже зроблено: акти FATF, MiCA, стандарти ISO та інші ініціативи формують основу для єдиного правового поля регулювання. Це полегшує приведення внутрішнього законодавства у відповідність до глобальних вимог, попри те, що гармонізація ускладнена як швидкою

⁸³ Taxing Virtual Currencies: An Overview of Tax Treatments and Emerging Tax Policy Issues. URL: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-issues/tax-policy/flyer-taxing-virtual-currencies-an-overview-of-tax-treatments-and-emerging-tax-policy-issues.pdf>

еволюцією індустрії, так і розмаїттям правових підходів різних країн та організацій»⁸⁴.

Таким чином множинність правових і наукових дефініцій крипто активів і віртуальних активів підтверджує потребу у формуванні єдиної міжнародно визнаної термінологічної бази. Водночас визначення цих понять має залишатися адаптивним до стрімкого технологічного розвитку та водночас бути достатньо чітким для ефективного правозастосування.

Водночас слід ще раз підкреслити, що дефініція крипто активів, чи то віртуальних активів, має залишатися достатньо гнучкою для адаптації до швидких змін і прогресу, і водночас досить чіткою для ефективного застосування на практиці.

Отже, підсумовуючи міжнародно-правові матеріали, можна зазначити, що нові міжнародні документи не обмежують поняття крипто активів лише крипто валютами. Навпаки, термін «крипто активи» виступає як родове поняття, подібно до «віртуальних активів», і включає в себе як віртуальні валюти, так і токени, що втілюють майнові або немайнові права. Водночас у світі відсутня уніфікована термінологія: ЄС використовує «crypto-asset», FATF – «virtual asset», OECD – «virtual currencies», що свідчить про відсутність повної глобальної систематизації. Тому, з огляду на нові міжнародні тенденції у правовому регулюванні крипто активів, зберігається поле для гармонізації та уніфікації динамічно змінного правового режиму.

Найбільш масштабним для ЄС актом у сфері цифрових активів наразі залишається Регламент MiCA. У 2025 р. українські ЗМІ майже не публікують матеріалів щодо його застосування у процесі актуального законодавчого правотворення про віртуальні активи в Україні. Публікацій від державних органів на цю тему немає. Тому доцільно проаналізувати питання реалізації положень MiCA в українських умовах: бар'єри, перспективи та можливості адаптації.

Передусім, відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС, Україна має узгоджувати своє законодавство з європейським у всіх сферах, «Ринки крипто активів постійно змінюються, і правова система Союзу має бути достатньо гнучкою, щоб враховувати інновації»⁸⁵. Гнучкість MiCA дозволяє підлаштовувати регламент під національні особливості. Проте наразі в Україні така адаптація відбувається переважно в рамках

⁸⁴ Мельниченко О.В. Актуальність міжнародно-правових ініціатив з регулювання крипто активів для України. Збірник наукових праць «Актуальні питання держави і права» № 105. 2025. С. 188. URL:<http://apdr.in.ua/v105/23.pdf>

⁸⁵ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

закритих робочих груп, без належної прозорості для суспільства та експертного середовища.

Законопроекти в Україні вже частково інтегрують підходи МіСА, зокрема щодо ліцензування, розкриття інформації та AML, проте інтеграція поки що фрагментарна. Стаття 1 МіСА⁸⁶ зазначає: «Цей Регламент має на меті створити правову базу для крипто активів, не охоплених чинним законодавством Союзу у сфері фінансових послуг».

Стаття 7 МіСА⁸⁷ підкреслює, що «Різні національні регуляторні підходи можуть призвести до спотворення внутрішнього ринку». Це означає, що без єдиного підходу український ринок ризикує залишитися на периферії європейського ринку цифрових активів. Водночас вимоги МіСА потребують значних інституційних ресурсів, і можливо, уніфікація на національному рівні – питання часу.

В Україні поки відсутнє «загальноєвропейське паспортування діяльності в рамках МіСА». «Паспортування» або «паспортні права» – доктринальні терміни, які вживаються в юридичній науці. Суть їх закладена у статті 61 МіСА та інших положеннях щодо надання послуг у різних державах-членах. Наприклад, стаття 61 МіСА⁸⁸ говорить: «Постачальники послуг у сфері крипто активів, отримавши авторизацію в одній країні ЄС, мають право надавати послуги у всьому Союзі». Саме це і є сутністю паспортування.

МіСА встановлює жорсткі вимоги до крипто компаній, включно з вимогами щодо капіталу, обов'язковою реєстрацією, прозорістю операцій та іншими регуляторними нормами. Для українських стартапів і малого бізнесу ці правила можуть виявитися надмірно обтяжливими та стримувати розвиток галузі. У статті 59 МіСА⁸⁹ зазначено: «Постачальники послуг у сфері крипто активів мають підпорядковуватись пруденційним, організаційним вимогам та правилам щодо захисту коштів клієнтів».

До пруденційних вимог до постачальників послуг у сфері крипто активів можна віднести вимогу про мінімальний статутний капітал (від €50,000 до €150,000 залежно від виду послуг); вимогу про страхування професійної відповідальності або еквівалентне забезпечення. До організаційних – визначення внутрішніх напрямів діяльності з управління ризиками, кібербезпеки, боротьби з конфліктами інтересів; обов'язок мати керівників з належною діловою репутацією та досвідом. Щодо

⁸⁶ Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng>

⁸⁷ Там само.

⁸⁸ Там само.

⁸⁹ Там само.

вимоги по захисту коштів клієнтів – обов’язок зберігати активи клієнтів окремо від власних активів; використовувати для зберігання ліцензовані кастодіальні сервіси (custodians), або самостійно надавати таку послугу – але лише за умови суворого дотримання вимог безпеки, звітності та резервування; а також прописані вимоги до прозорості, звітності та регулярного інформування користувачів.

Наразі український ринок крипто активів не готовий до такої низки вимог, проте з часом він зможе адаптуватися. Для українських компаній, особливо стартапів, часто недоступне інституційне страхування, недостатній капітал або досвідчений управлінський склад. Для них ці правила означають значне фінансове та адміністративне навантаження, яке може унеможливити легальну діяльність.

Хоча вимоги МіСА є обґрунтованими для зрілих економік, для українського малого бізнесу та стартапів вони можуть бути надмірно важкими.

На реалізацію положень МіСА в Україні впливають також політичні чинники. Зокрема, українська правова система перебуває у стані розвитку, політичні пріоритети зосереджені на безпеці та виживанні під час війни, тому впровадження довгострокових та складних економічних реформ, таких як імплементація МіСА, ускладнене. Стаття 5 Регламенту МіСА⁹⁰ підкреслює мету регламенту: «Регулювання ринку крипто активів необхідне для підтримки фінансової стабільності та захисту споживачів». З одного боку, це положення важливе для національних інтересів, з іншого – існує безліч бар’єрів для його реалізації.

Регламент також наголошує: «Крипто активи можуть використовуватись у незаконних цілях, таких як відмивання грошей, фінансування тероризму та інші злочини». Це положення корисне з точки зору превентивних заходів. В умовах війни Україна змушена зосереджуватися на міжнародно визнаних системах боротьби з фінансовими злочинами та запобіганні обходу санкцій, що об’єктивно обмежує простір для лібералізації ринку.

У сфері крипто активів міжнародно визнані системи боротьби з фінансовими злочинами, а саме, «механізми AML/CFT, означають, що платформи (постачальники послуг у сфері крипто активів (CASPs)) мають: проводити ідентифікацію клієнтів (KYC); моніторити транзакції; звітувати про підозрілі операції до фінансового моніторингу»⁹¹, тощо.

Таким чином, впровадження положень Регламенту МіСА в Україні має стратегічне значення у контексті євроінтеграції та формування

⁹⁰ Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng>

⁹¹ Там само.

прозорого правового поля для обігу віртуальних активів. Незважаючи на офіційне визнання Україною важливості гармонізації з законодавством ЄС, застосування МіСА наразі ускладнюється низкою чинників: відсутністю механізму «паспортних прав», військовими ризиками, недостатнім розвитком інституційних механізмів тощо. Водночас поступова адаптація ключових принципів МіСА, зокрема прозорості, захисту прав користувачів і регуляторної відповідальності, залишається реальною та необхідною умовою інтеграції України до внутрішнього цифрового ринку ЄС.

В Україні на сьогодні законодавчо закріплено термін «віртуальні активи», тому для завершення слід повернутися до питання правового режиму віртуальних активів в Україні в контексті Закону України «Про віртуальні активи»⁹². Проблема полягає у тому, що регулювання цієї сфери перебуває на проміжному етапі формування і охоплює як теоретичні, так і практичні аспекти.

До теоретичних аспектів відноситься таке важливе питання як правова природа віртуальних активів. З нього виходить питання про саме поняття віртуальних активів, яке доречно досліджувати, починаючи з законодавчих визначень, що вже існують у прийнятих парламентом актах. Таким чином формується правове поле бачення віртуальних активів з точки зору законотворця. Понятійний апарат у цій сфері законодавства окреслює рамки правового режиму віртуальних активів.

Особливо важливим є теоретичне питання класифікації віртуальних активів, що безпосередньо впливає на практичне застосування. При цьому слід враховувати підходи та досвід зарубіжних країн. Положення Закону України «Про віртуальні активи»⁹³ у частині класифікації наразі відрізняються від світових практик, зокрема від рекомендацій FATF та міжнародних організацій. Закон надає визначення віртуальним активам та класифікує їх на забезпечені, незабезпечені та фінансові активи. Відмінності між цими категоріями визначаються вартістю активів та способами їх використання.

Надзвичайно важливе теоретичне питання класифікації віртуальних активів. Воно стосується практичного застосування віртуальних активів. Потрібно враховувати щодо класифікації віртуальних активів бачення та досвід зарубіжних країн. Положення Закону України «Про віртуальні активи»⁹⁴ у частині класифікації наразі йде в розріз з світовими постулатами іноземних держав та міжнародних

⁹² Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

⁹³ Там само.

⁹⁴ Там само.

організацій, зокрема таких як FATF. Цей закон надає визначення віртуальним активам, класифікує їх на забезпечені, незабезпечені і фінансові активи. Різниця між цими видами полягає у вартості віртуальних активів та способах їх використання. Також у Законі України «Про віртуальні активи»⁹⁵ регламентовано право власності на віртуальні активи, участь у ринках віртуальних активів, легітимні операції з віртуальними активами, державне регулювання обороту віртуальних активів і навіть основні засади міжнародного співробітництва у сфері обороту віртуальних активів.

Отже, правове регулювання віртуальних активів в Україні є комплексним і поки що недостатньо визначеним. У зв'язку з цим, дія Закону України «Про віртуальні активи»⁹⁶ уже була пролонгована і не вступає в силу на даний момент. У зв'язку з цим дія Закону України «Про віртуальні активи»⁹⁷ вже була пролонгована і наразі не вступає в силу. Супутнім чинником є й глобальний аспект. Як зазначено у V розділі закону про віртуальні активи: «Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку відповідно до міжнародних договорів України за принципом взаємності чи з власної ініціативи здійснює міжнародне співробітництво з відповідними органами іноземних держав, з міжнародними організаціями з метою обміну досвідом та інформацією»⁹⁸.

По-перше, закордоном правовий режим віртуальних активів разом із рядом теоретичних і практичних питань знаходиться паралельно на етапі формування.

По-друге, з урахуванням глобальних процесів, Україна прагне не лише іти в ногу з часом, а й гармонійно забезпечити симбіоз правового регулювання нових технологій, нових проявів суспільного життя з прогресивним міжнародним та зарубіжним досвідом. Тому завершення основної бази правового регулювання віртуальних активів як об'єктів цивільних прав закономірно залежить як ланцюгова реакція від багатьох внутрішніх і зовнішніх чинників.

Важливою зовнішньою перешкодою, яка сповільнює прогрес у всіх сферах життєдіяльності сьогодні, залишається війна. Водночас вона виступила стимулом для прискорення реформ у цивільному, податковому та інших секторах українського законодавства.

⁹⁵ Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

⁹⁶ Там само.

⁹⁷ Там само.

⁹⁸ Там само.

Завершення правового регулювання віртуальних активів в Україні внесе визначеність щодо них і в міжнародне приватне право, так як предметом регулювання міжнародного приватного права є цивільні та інші відносини з іноземним елементом. Ця визначеність з'явиться і в інших галузях права, що пов'язані з об'єктами цивільних прав.

Ще в 2021 зафіксовано український потенціал потужності у світовому рейтингу. Згідно з «Глобальним індексом прийняття крипто валют» у 2021 р. «Україна увійшла до 20 кращих країн у загальному рейтингу глобальної платформи Chainalysis і посіла четверте місце при щоденному обігу віртуальних активів в обсязі 1 млрд. грн. Це засвідчує вагомий потенціал України у створенні ринків капіталу. Віртуальні активи стають окремим об'єктом регулювання, який посідає особливе місце між об'єктами інтелектуальної власності та інформацією. Своєю чергою, це потребує визначення системи оподаткування, синхронізації з іншими законодавчими актами України, упровадження механізму захисту прав та інтересів інвесторів, а також розроблення гнучкої нормативно-правової бази для створення прогресивної моделі регулювання»⁹⁹. Дещо раніше стверджено повідомлялось, що «Україна – лідер по застосуванню віртуальних активів серед населення. Про це було сказано в повідомленні прес центру Міністерства цифрової трансформації з посиланням на аналітику блокчейн-компанії The Chainalysis»¹⁰⁰. Відповідно до графіків даних Chainalysis у 2023 р. Україна посіла одинадцяте місце з приблизними прибутками від крипто валюти в \$ 0,85 мільярда.

Правове регулювання віртуальних активів в Україні невіддільне від змін у податковому та іншому законодавстві. Завершення цього регулювання надасть визначеність і в міжнародному приватному праві, адже предметом його регулювання є цивільні та інші відносини з іноземним елементом. Ця визначеність пошириться й на інші галузі права, що стосуються об'єктів цивільних прав.

Отже, очікується ефективна правова регламентація віртуальних активів в Україні. Оскільки значна частина таких активів була переведена за кордон з початком війни разом із їхніми власниками, для України питання їх інтеграції у правове поле регулювання залишається актуальним і, на жаль, через перелічені обставини – відкритим на сьогодні.

⁹⁹ Обіг віртуальних активів в Україні. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/obih-virtualnykh-aktyviv-v-ukrayini>

¹⁰⁰ Україна №1 у світі по використанню крипто валют. Мін цифри. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2020/09/01/51587952/>

ВИСНОВКИ

Виконане дослідження дало змогу сформулювати узагальнені положення, які підтверджують складність, багаторівневість і динамічний характер правового статусу віртуальних активів у системі сучасного законодавства. Насамперед визначено, що віртуальні активи становлять окремий різновид об'єктів цивільних прав, які за своєю економічною природою здатні втілювати як немайнові чи майнові права, так і цифрову вартість чи доступ до певних цифрових можливостей, водночас не належачи до класичних фінансових інструментів у їх традиційному правовому розумінні.

Крім того, встановлено, що відсутність усталеного визначення та єдиного термінологічного підходу ускладнює процес кваліфікації відповідних об'єктів, що своєю чергою зумовлює різнопланове трактування правового режиму крипто активів у практиці правозастосування, у діяльності публічних органів і судової влади. Отже, особливої актуальності набуває питання стандартизації понятійного вокабуляру, узгодження з Регламентом MiCA та іншими міжнародними документами, що забезпечить підвищення передбачуваності та стабільності у сфері обігу цифрових активів.

Також охарактеризовано підходи до правового регулювання, що пропонуються FATF, OECD, ISO, МВФ та іншими провідними міжнародними інституціями. Їхня практика демонструє еволюцію сприйняття віртуальних активів – від вузького підходу, коли цифрова валюта була основним змістовим компонентом, – до усвідомлення ширшого спектра економічних і інформаційних можливостей у межах цифрової економіки. Саме це обумовлює необхідність формування в Україні комплексної моделі правового регулювання, здатної гармонійно поєднувати адаптивність і гнучкість із запитами фінансової безпеки, оподаткування та належного правового захисту учасників відносин.

Окремо підтверджено, що національна правова система перебуває на етапі реформування, у межах якого відбувається становлення нових юриспруденційних підходів, термінології та концепцій щодо регулювання крипто активів. З огляду на це важливими залишаються положення Закону України «Про віртуальні активи», однак реалізація його положень залежить від синхронного вдосконалення податкових норм, положень Цивільного кодексу України та інших нормативних актів у суміжних сферах.

Водночас доведено доцільність створення єдиного уніфікованого комплексного нормативно-правового акта, що охоплював би визначення правового статусу, класифікації, механізми обігу, податкове регулювання, звітність і відповідальність у сфері цифрових активів. Такий крок

дозволить усунути наявні прогалини міжгалузевого характеру та забезпечити якісну базу для подальшого розвитку цифрової економіки.

У підсумку запропоновано концептуальні підвалини для подальшого впорядкування («кодіфікації») правового регулювання віртуальних активів в Україні, що спираються на міжнародні стандарти, узгоджуються із внутрішніми умовами та орієнтовані на створення прозорого, передбачуваного й інвестиційно привабливого правового середовища для функціонування цифрових активів у межах правової держави.

АНОТАЦІЯ

Монографія присвячена комплексному аналізу міжнародних та національних аспектів правового регулювання віртуальних активів у контексті євроінтеграції України. Актуальність дослідження зумовлена стрімким розвитком цифрової економіки, появою нових фінансових інструментів та необхідністю їх належного правового врегулювання. Виникнення передумов проблеми пов'язане з розширенням сфери використання крипто активів, глобалізацією фінансових потоків і потребою у гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами. Формулювання проблеми полягає у визначенні оптимального правового механізму регулювання віртуальних активів, який би забезпечував баланс між інноваційним розвитком та фінансовою стабільністю.

У роботі розглянуто основні міжнародно-правові документи, зокрема Регламент ЄС MiCA, рекомендації FATF, OECD та інші акти, що визначають засади правового режиму цифрових активів. Проаналізовано стан національного законодавства України, зокрема Закон України «Про віртуальні активи», його місце у системі правового регулювання та проблеми імплементації європейських підходів. Авторка визначає ключові бар'єри адаптації Регламенту MiCA в Україні, серед яких воєнні ризики, відсутність інституційних механізмів та потреба у вдосконаленні законодавчої бази.

Література

1. Відбулось перше засідання Консультативної ради з питань регулювання віртуальних активів (01.12.2022). Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, 2022. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/vidbulos-pershezasidannia-konsultatsiinoi-rady-z-pytanrehulivannia-virtualnykh-aktiviv/>

2. Гетманцев Д. В Україні крипто валюту планують легалізувати до літа 2025 року. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2025/02/07/144909245/>

3. Директива Європейського парламенту та Ради 2004/39/ЄС «Про ринки фінансових інструментів». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_586#Text

4. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>
5. Ковальчук І.В. До питання правової природи віртуальних активів в Україні // Підприємництво, господарство і право. 2023. № 3. С. 47–51.
6. Кубах Т.Г. Сучасний підхід до дефініції поняття «Фінансові інструменти» URL: <https://core.ac.uk/download/395139654.pdf>
7. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_029#Text
8. Обіг віртуальних активів в Україні. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/obih-virtualnykh-aktyviv-v-ukrayini>
9. Основні принципи ефективного банківського нагляду: Базельський комітет з банківського нагляду. Квітень 2024. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Core_Principles_for_effective_banking_supervision-April_2024_ua.pdf?v=7
10. Податковий кодекс Україн: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Дата оновлення: 15.06.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
11. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
12. «Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 13 “Фінансові інструменти”» № 559 від 30 листопада 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01#Text>
13. Серія стандартів ISO/IEC 27000. URL: <https://www.iso.org/ru/standard/iso-iec-27000-family>
14. Тігіпкін-Головко Н.О. Поняття та правова природа криптоактивів: український та іноземний підходи. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. Т. 35(74) № 5. 2024. С. 23. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/5_2024/6.pdf
15. Форсюк В. Матриця оподаткування віртуальних активів. 2025. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2025/04/matrytsia-opodatkuвання-va-1.pdf>
16. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
17. Україна готується до легалізації криптовалют: що зміниться для ринку, регуляторів і платників податків, 2025. URL: https://enovosty.com/uk/news-ukr/news_economy-ukr/full/ukraina-gotuyetsya-do-legalizacii-kriptovalyut-shho-zminitsya-dlya-rinku-regulyatoriv-i-platnikiv-podatkiv
18. Україна № 1 у світі по використанню крипто валют. Мін цифри. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2020/09/01/51587952/>

19. Федоров М. Для ЗСУ вже пожертували криптовалюти на майже 13 мільйонів доларів. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zsu-pozhertvy-krpytovaliuty/31728374.html>

20. Цивільний кодекс України Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 09.04.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#n605>

21. Consultative report on regulation, supervision and oversight of crypto-asset activities and markets, including a set of high-level recommendations. URL: <https://www.fsb.org/2023/07/high-level-recommendations-for-the-regulation-supervision-and-oversight-of-crypto-asset-activities-and-markets-final-report/>

22. Crypto-Asset Reporting Framework: Frequently Asked Questions (First release September 2024), OECD. URL: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-issues/tax-transparency-and-international-co-operation/faqs-crypto-asset-reporting-framework.pdf>

23. FATF (2012-2025), International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation, FATF, Paris, France. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/recommendations/FATF%20Recommendations%202012.pdf.coredownload.inline.pdf>

24. IOSCO Sets the Standard for Global Crypto Regulation: IOSCO/MR12/2023 Madrid, 23 May 2023. URL: <https://www.iosco.org/news/pdf/IOSCONEWS693.pdf>

25. MF-FSB Synthesis Paper: Policies for Crypto-Assets. 07.09.2023. URL: <https://www.fsb.org/uploads/R070923-1.pdf>

26. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng>

27. Regulatory regime for cryptoassets (regulated activities) – Draft SI and Policy Note. URL: / [<https://www.gov.uk/government/publications/regulatory-regime-for-cryptoassets-regulated-activities-draft-si-and-policy-note>]

28. Taxing Virtual Currencies: An Overview of Tax Treatments and Emerging Tax Policy Issues. URL: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-issues/tax-policy/flyer-taxing-virtual-currencies-an-overview-of-tax-treatments-and-emerging-tax-policy-issues.pdf>

Information about the author:
Melnychenko Oksana Viktorivna,

Candidate of Legal Sciences,
Associate Professor at the Department of International and Private Law
Kyiv University of Law of the National Academy
of Sciences of Ukraine,
7A, Akademika Dobrokhotova Str., Kyiv, 03142, Ukraine